

Asia: VN/7196/2021

Lausuntopyyntö naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen ja sen valmistelun rangaistavuuden selkeyttämistä, tapon syyteoikeuden vanhentumista ja lapsensurman kumoamista koskevasta HE-luonnoksesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomista koskevat kommentit ja huomiot

ISIO ry kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon aiheesta, mutta pitää valitettavana, että intersukupuolisia ihmisiä ei ole kuultu lakivalmistelun aikaisemmassa vaiheessa. ISIO on ollut aiemmin kuultavana HE 189/2022 valmistelussa ja jo silloin on viitattu tämän lain valmisteluun ja mahdollisuuksiin sisältää intersukupuolisten lasten tilanne. ISIO on ilmaissut huolensa jo silloin siitä, että intersukupuoliset lapset mainitaan ilman tarkempaa tarkastelua maininnan mahdollisista seurauksista. Hallituksen esityksen luonnos sisältää asiavirheitä intersukupuolisuuteen liittyen ja tällaisena toteutuessaan saattaa jopa heikentää intersukupuolisten lasten oikeuksien toteutumista, vaikka sen tarkoitusperä tietysti on toinen.

ISIO kannattaa naisten sukuelinten silpomisen ja sen valmistelun (6 b §) lisäämistä rikoslakiin, mutta vaatii, että se tehdään ilman, että vaarannetaan intersukupuolisten lasten oikeuksien toteutuminen.

Säännösehdotuksen (6 b §) yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ”Myös intersukupuolisille lapsille tehtävät toimenpiteet, joille on hyväksyttävä lääketieteellinen peruste, jäisivät säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle.” Lisäksi lääketieteellisten perusteiden todetaan voivan olla joko fyysisiä tai psyykkisiä. ISIO vaatii, että tämä lause ja maininnat intersukupuolisiin lapsiin joko poistetaan yksityiskohtaisista perusteluista kokonaan, tai vaihtoehtoisesti kirjataan muotoon: ”Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät sellaiset lasten sukupuoliirteitä muokkaavat toimenpiteet, jotka ovat välttämättömiä lapsen terveyden kannalta, joista on lapselle välitöntä hyötyä ja joita ei voida lykätä siihen asti, että lapsi antaa niille oman, tietoisensa suostumuksensa.”

Perustelu tälle vaatimukselle on se, että sekä termit ”intersukupuolinen” että ”hyväksyttävä lääketieteellinen peruste” eivät ole selkeitä. Epäselvä muotoilu yksinkertaistaa tätä monimutkaista asiaa, ja voi johtaa tulkintoihin, jotka vaarantavat intersukupuolisten lasten kehollisen koskemattomuuden.

Epäselvän muotoilun takana on oletettavasti väärinymmärrys intersukupuolisuuteen ja lasten sukupuolipiirteitä muokkaaviin toimenpiteisiin liittyvistä asioista. ISIO uskoo, että tämä väärinymmärrys olisi voitu välttää, mikäli työryhmä olisi lakivalmistelun aikaisemmassa vaiheessa kuullut intersukupuolisia ihmisiä ja aihetta tuntevia asiantuntijoita. ISIO pitää valitettavana, että näin ei ole toimittu ja vaatii, että tarvittavat ym. muutokset tehdään tässä vaiheessa, jotta intersukupuolisten lasten oikeuksia ei heikennetä.

Tarkemmat perustelut ja selvennys terminologiasta alla.

Intersukupuolisuus on kattotermi sukupuolipiirteiden kehovariaatioille, ei tarkka määritelmä

Toisin kuin HE-luonnoksessa todetaan, intersukupuolisuus ei tarkoita sitä, että sukupuoli on sukuelinten rakenteen vuoksi ”epäselvä”. Intersukupuolisuus on kattokäsite erilaisille sukupuolipiirteisiin liittyville kehovariaatioille. Intersukupuolisten ihmisten sukupuoli piirteet (anatomia, hormonitoiminta tai kromosomisto) eivät mahdu tyyppillisiin määritelmiin siitä, millainen naisen tai miehen kehon ”tulisi olla” (A/HRC/55/L.9).

Kuten HE-luonnoksessa todetaan, intersukupuolisuus-termiä ei ole määritelty lainsäädännössä, eikä se ole myöskään lääketieteellinen diagnoosi. Sukupuolipiirteisiin liittyviin kehovariaatioihin yhdistetään yli 40 erilaista diagnoosia, mutta edes lääketieteessä ei vallitse yhteisymmärrystä siitä, mitkä kaikki diagnoosit tulisi laskea mukaan intersukupuolisuutta määritellessä. Medikalisoiva ja diagnoosilähtöinen määrittely on myös ongelmallinen ihmisoikeusnäkökulmasta. Kaikilla intersukupuolisilla ihmisillä välttämättä ole mitään diagnoosia ja diagnoosit/toimenpidekoodit voivat myös muuttua, kuten Saksan perheministeriön tilaama tilastollinen selvitys (Klöppel Ulrike, 2016: Zur Aktualität kosmetischer Operationen ”uneindeutiger” Genitalien im Kindersalter) vuosilta 2005-2014 osoitti. Tarkastelujakson aikana julkaistiin lukuisia lääketieteen alan sisäisiä suosituksia tiettyjen diagnoosien/toimenpiteiden välttämiseksi: siinä missä näiden diagnoosien perusteella tehtyjen toimenpiteiden määrät laskivat, toisten toimenpiteiden puolestaan nousivat; ja lasten sukuelinkirurgian kokonaismäärän arvioitiin siis pysyneen jotakuinkin entisellään. Tämän vuoksi niissä maissa, joissa on ihmisoikeustoimijoiden suositusten mukaisesti lähdetty vahvistamaan intersukupuolisten lasten oikeusturvaa (mm. Islanti, Malta, Portugali) lainsäädäntö on rakennettu niin, että siinä turvataan jokaisen ihmisen oikeus omiin synnyntäisiin sukupuolipiirteisiinsä. Laeissa siis ei käytetä erikseen intersukupuolisuus-termiä juuri sen epätarkkuuden vuoksi.

Selvyden vuoksi on vielä tärkeä todeta, että ei siis ole olemassa mitään kolmatta ”intersukupuolisuus”-sukupuolta, eikä myöskään mitään ”intersukupuolisia sukuelimiä”. Kyse on kattotermistä, jolla kuvataan erilaisia sukupuolipiirteisiin liittyviä variaatioita.

Jako ei ole ”kosmeettinen” vs ”lääketieteellisesti perusteltu” kirurgia, vaan terveyden kannalta välttämätön (kiireellinen) ja lykättävissä oleva (kiireetön) kirurgia

Myös termi ”kosmeettinen kirurgia” on intersukupuolisten lasten yhteydessä on epätarkka. HE-luonnoksen lause ”Lasten sukuelimiä saatetaan joutua muokkaamaan lääketieteellisistä syistä, esimerkiksi virtsaamisongelmiin liittyen, mutta osa toimenpiteistä on myös puhtaasti kosmeettisia”

(s.12) luo virheellisen mielikuvan, että intersukupuolisten lasten sukupuolipiirteitä muokkaavissa toimenpiteissä raja kulkisi “lääketieteellisesti perustellun” ja “kosmeettisten”, ulkoisia sukuelimiä muokkaavia toimenpiteiden välillä. Tämä ei pidä paikkaansa. HE-luonnos toki käsittelee juuri naisten ulkoisten sukuelinten muokkaamista, mutta tämä virheellinen jaottelu on ongelmallinen, koska säännöselädotuksen perusteluissa viitataan siihen, että “lääketieteellisesti hyväksyttävästä syystä” tehtävät toimenpiteet olisivat intersukupuolisten lasten osalta hyväksyttäviä - ja ns. “kosmeettiset” eivät. Intersukupuolisille lapsille voidaan esimerkiksi ilman heidän suostumustaan ja ilman että se olisi heidän terveydensä kannalta välttämätöntä, poistaa sukurauhaskudosta tai rakentaa emätin. Myös nämä toimenpiteet loukkaavat intersukupuolisten lasten kehollista koskemattomuutta, silloin kun ne eivät ole lapsen terveyden kannalta välttämättömiä ja tehdään ilman lapsen omaa tietoista suostumusta. (Ks mm. Oikarinen 2019, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-737-3>).

Tämän vuoksi on selkeämpää puhua lääketieteellisistä toimenpiteistä, jotka ovat välttämättömiä lapsen terveyden kannalta ja toimenpiteistä, joita voidaan lykätä siihen asti, että lapsi voi antaa niihin tietoon perustuvan suostumuksen.

Tässä yhteydessä olennaisia lähteitä ovat mm.

HE-luonnoksesta puuttuvat YK:n lapsen oikeuksien komitean viimeisimmät loppupäätelmät (CRC/C/FIN/CO/5–6, kesäkuu 2023), joissa komitea suositteli, että Suomi varmistaa, että intersukupuolisten lasten tarpeetonta lääkehoitoa tai kirurgisia toimenpiteitä lykätään turvallisesti, kunnes lapset pystyvät itse antamaan tietoon perustuvan suostumuksensa.

Suomen ja yhteistyömaiden aloitteesta hyväksytty YK:n ihmisoikeusneuvoston päätöslauselma intersukupuolisten ihmisten kohtaamasta syrjinnästä, väkivallasta ja haitallisista käytännöistä (A/HRC/55/L.9), jossa mainitaan is-lapsiin kohdistettavat lääketieteellisesti tarpeettomat tai lykättävissä olevat sukupuolipiirteitä muokkaavat toimenpiteet;

HE-luonnoksessa mainittu Oviedon sopimus, jonka mukaan mikäli henkilö ei voi antaa omaa suostumustaan toimenpiteelle, tulee se suorittaa vain, mikäli siitä on hänelle välitöntä hyötyä; sekä

Duodecimin Hyvä käytäntö -ensitietosuositus, jossa suositetaan että mikäli lapsella todetaan sukupuoleen liittyvä kehovariaatio, vanhemmille on syytä kertoa selkeästi, mitkä hoitotoimenpiteet ovat välttämättömiä lapsen tämänhetkisen terveyden kannalta ja mitkä ovat sellaisia, joita voidaan lykätä hetkeen, jolloin lapsi voi itse antaa tietoon perustuvan suostumuksensa hoitotoimenpiteeseen. Ensitietoa annettaessa hoitopäätöksiin tulee kannustaa vain lapsen terveyden kannalta kiireellistä hoitoa vaativissa tilanteissa.” (Suositus 13.1) <https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/ltk/article/hsu00026#s16>.

Psyykkiset ja psykososiaaliset syyt eivät oikeuta lapsen sukupuolipiirteiden muokkaamista

Intersukupuolisten lasten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta ongelmallinen on myös HE-luonnoksen toteutus siitä, että “lääketieteellisiin perusteisiin voi kuulua niin fyysisiä kuin psyykkisiä tekijöitä” (s.53). Tekstistä ei käy ilmi, viitataan tällä myös intersukupuolisiin lapsiin kohdistettaviin toimenpiteisiin.

ISIO vastustaa lasten sukupuolipiirteiden muokkaamisen oikeuttamista psyykkisillä ja psykososiaalisilla syillä. Intersukupuolisten lasten osalta psyykkisinä ja psykososiaalisina syinä on käytetty esimerkiksi vanhempien aiheesta kokemaa ahdistusta tai vaikeutta hyväksyä lastaan

sellaisena kuin hän on. Toisaalta leikkauksia on myös voitu perustella sillä, että muokkaamalla lapsen sukupuoli-piirteitä "normaalimmaksi" voidaan ehkäistä lapseen myöhemmällä iällä kohdistuvaa kiusaamista ja syrjintää. Vanhemmat voivat kokea ahdistusta lapsensa sukupuoli-piirteisiin liittyvästä variaatiosta ja tarvita tukea siihen liittyvien asioiden käsittelyyn (mm. Oikarinen, T 2019, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-737-3>). Intersukupuolisille lapsille ja heidän vanhemmilleen tuleekin, myös em. ihmisoikeustoimijoiden suositusten mukaisesti tarjota kaikki tarpeellinen psykososiaalinen ja muu tuki, jota he aiheen käsittelyyn tarvitsevat. Psykkisiä ja psykososiaalisia syitä ei kuitenkaan voida hyväksyä perusteiksi lapsen kehollisen koskemattomuuden loukkaamiseen. Tämän nimenomaisen ongelman vuoksi esimerkiksi Islannissa säädetyssä lapsen sukupuoli-piirteitä suojaavassa Gender Autonomy -laissa todetaan, että sosiaaliset, psykososiaaliset ja ulkonäköön liittyvät syyt on eivät ole hyväksyttäviä terveydellisiä perusteita (Article 11a, https://www.government.is/library/04-Legislation/Act%20on%20Gender%20Autonomy%20No%2080_2019.pdf).

2. Naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen valmistelua koskevat kommentit ja huomiot

-

3. Rikosoikeudellista vanhentumista koskevat kommentit ja huomiot

-

4. Lapsensurmaa koskevat kommentit ja huomiot

-

5. Kommentit ja huomiot esitysluonnoksen johdosta muihin lakeihin tehtäviin muutoksiin

-

6. Muut esitykseen liittyvät kommentit ja huomiot

-

Syrjänen Kaisli
Intersukupuolisten ihmisoikeudet - ISIO ry